

'Kroniek'

Mededelingen
Oudheidkundige Kring
Voorst

28e jaargang nr. 3
2005

Oudheidkundige Kring Voorst
(opgericht 18 december 1975)

Dagelijks bestuur

Voorzitter:

E. van de Zedde, Koningin Wilhelminaweg 15, 7391 ER Twello, tel. (0571) 27 29 43

Secretaris:

M.H. Roos-Roelofsen, Rijksstraatweg 20, 7383 AR Voorst, tel. (0575) 50 20 99

Penningmeester/ledenadministratie:

J. Muller, Rijksstraatweg 136, 7391 MG Twello, tel. (0571) 27 47 68

Leden:

R. Egberts, Meermuidenseweg 23, 7391 TE Twello, tel. (0571) 27 44 49

J. Groenberg, Hietweideweg 30, 7391 XX Twello, tel. (0571) 27 60 37

Mr. J.H. Hermsen, Rozenhoflaan 10, 7201 AV Zutphen, tel. (0575) 51 52 48

G.B.J. Reinders, Wijkseweg 32a, 7396 BD Terwolde, tel. (0571) 27 43 32

W.A. Hartmans-Gotink, Blankematerweg 2, 7397 NT Nijbroek, tel. (0570) 56 17 37

De contributie bedraagt € 14,- per persoon. Voor gehuwden of samenwonenden op hetzelfde post-adres € 16,50. Gironummer 16 64 122. Rabobank, rekeningnummer 36.28.09.267.

Voor het aan- en afmelden van het lidmaatschap en het doorgeven van adreswijzigingen kunt u contact opnemen met de penningmeester (zie boven).

Kroniek

Kroniek is het mededelingenblad van de Oudheidkundige Kring Voorst en verschijnt vier keer per jaar. Het wordt gratis toegezonden aan de leden van de Oudheidkundige Kring Voorst en is in beperkte aantallen à € 3,00 te koop bij het VVV-kantoor in Twello en boekhandel Oonk in Twello. Publicatie of overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de redactie en de auteurs.

Redactie-adres: H. Kleinjan, Langestraat 51, 7419 AR Deventer, tel. (0570) 641 648,
e-mail: "kroniek@email.com".

Werkruimte Oudheidkundige Kring Voorst

Stationsstraat 59a

7391 EJ Twello

tel. (0571) 27 70 90

Geopend op dinsdag en woensdag van 9.00 tot 16.00 uur en op donderdagavond van 19.00 tot 21.00 uur.

ISSN 1384-8682

Kroniek 2005-3

Kroniek

Oktober 2005, 28e jaargang nr. 3

Inhoud

	Blz.
Activiteitenkalender	2
Van de redactie	2
Van de bestuurstafel	B. van de Zedde 3
OKV bestaat 30 jaar	4
Uit de bladen	J. Roosenschoon 5
18 oktober 1944: luchtaanval op de spoorbaan bij Twello	H. Muller 6
Jan Vredenberg en de Terwoldse Woordenlijst	J. Roosenschoon 8
Een weddenschap	J. Vredenberg 9
Een jachtverhaal	J. Lubberts 12
Uit het dagboek van een Duitse soldaat	B. ten Bosch 14
NGV zoekt gedupeerden stamboomfraude	17
Nieuwe aanwinsten	J. Lubberts 18
OKV-puzzel voor scholieren op de Klompenweek	J. Lubberts 19
Hekserij en toverij in Midden- en Oost-Nederland	W. Hartmans-Gotink 20
Apeldoornse 'Oranje-compagnie' trekt op naar Deventer	J. Lubberts 22
Processen-verbaal uit het verleden	24

Foto omslag:

Veldwachter Van Dommelen en zijn vrouw (zie het artikel "Processen-verbaal uit het verleden", op pagina 24.). Zij woonden aan de Appenseweg in Voorst.

Tenzij anders vermeld komen alle foto's in deze Kroniek uit de collectie van de O.K.V.

***De Kroniek verschijnt vier keer per jaar:
in de maanden maart, juni, september en december.
Uiterste inleverdatum kopij voor de volgende Kroniek:
1 februari 2006***

Kroniek 2005-3

1

Activiteitenkalender

Lezing "Watermolens en wasserijen op de Veluwe" - donderdag 24 november 2005
De heer H. Hagens uit Almelo houdt op donderdag 24 november 2005 in Dorpshuis "de Pompe" in Wilp een lezing over watermolens en wasserijen op de Veluwe. De lezing begint om 20.00 uur.

Van de redactie

In deze Kroniek aandacht voor een bekende naam in Voorster historische kringen: Jan Vredenberg. Deze Terwoldenaar is bekend van zijn onderzoek en boeken over de geschiedenis van onder meer Terwolde, Nijbroek en Wilp. Maar wat niet iedereen weet, is dat hij zich ook verdiept heeft in het Terwoldse dialect. Hij heeft een Terwoldse Woordenlijst opgesteld, die nu is uitgegeven door de OKV. Judith Roosen-schoon schrijft over deze woordenlijst, gevolgd door een dialect-verhaal van Vredenberg zelf: "Een weddenschap".

Dat ook de jeugd geïnteresseerd kan zijn in de Voorster geschiedenis ondervonden de OKV-leden die ter gelegenheid van de Klompenweek een puzzeltocht voor basisscholieren hadden uitgezet in Twello. Aan de hand van vragen, die overigens niet gemakkelijk waren en ook tot verrassende antwoorden leidden, kwamen deze scholieren meer te weten over ons verleden. Een verslag van deze OKV-activiteit leest u op pagina 19.

Verder in deze Kroniek een waarschuwing van de Nederlandse Genealogische Vere-

niging tegen malafide bedrijfjes die u allerlei mooie beloftes doen over uw stamboom en familiewapen, maar die in de praktijk deze beloftes niet nakomen of u bijv. een niet-bestaand familiewapen sturen. Uiteraard tegen betaling. Om deze vormen van oplichting aan te pakken, wil de NGV één van deze bedrijfjes voor de rechter slepen. Omdat er ook onder onze lezers velen zijn die zich bezig houden met stamboomonderzoek nemen we de waarschuwing van de NGV over in dit blad.

Deze Kroniek telt minder pagina's dan normaal. Maar gelukkig wordt de volgende uitgave extra dik. Dat wordt namelijk een jubileumnummer. De Oudheidkundige Kring Voorst bestaat in december 30 jaar en voor die gelegenheid komt er een Kroniek waarin alle dorpen in de gemeente Voorst aan bod komen. Dit nummer is al enige tijd in voorbereiding. Het eerstvolgende 'normale' nummer komt in maart volgend jaar uit. Kopij daarvoor kunt u vóór 1 februari a.s. inleveren in de OKV-werkruimte aan de Stationsstraat of via e-mail kroniek@email.com.

Van de bestuurstafel

door B. van de Zedde

De wittebroodsweken van de nieuwe bestuursleden zijn voorbij en wij zijn deelgenoot op een groot aantal terreinen. Soms kunnen zaken in een zomerperiode vertragen oplopen door vakanties, maar binnen het bestuur is stug doorgewerkt aan het welzijn van de OKV.

- Er is overleg geweest met de Openbare Bibliotheek om samen te werken, waarbij wij bijvoorbeeld materiaal beschikbaar stellen. De samenwerking komt op gang na een grondige verbouwing van de bieb in oktober a.s.

- Middels inspraak tijdens een van de Ronde Tafelgesprekken met de Gemeenteraad is verslag gedaan van het standpunt van de OKV inzake het belonen van de voorzitter van de Gemeentelijke monumentencommissie.

- De lezing in de bibliotheek eind juni over het beheer van De Nijenbeek in Voorst door de heer Rutgers in ons bijzijn heeft enig stof doen opwaaien. De verhouding met de eigenaar is goed en wij denken positief mee.

- Er zijn voorbesluiten genomen inzake de hele ICT-lijn binnen de OKV met de verwachting dat dit jaar vrijwel alle vragen en wensen worden voorzien van commentaar en afwerking. Wij gaan bijvoorbeeld uit van eigendom van gebruiksrechten.

- Ons 30-jarig jubileum krijgt steeds meer

een gezicht en de inhoud van de jubileumuitgave is in hoofdlijnen klaar.

- De ledenadministratie heeft nogal wat technische problemen opgeleverd bij de overdracht, maar zijn nu opgelost. Weliswaar veel te laat zal de incasso van de contributie 2005 starten. Er is afgesproken dat vanaf 2006 de incasso in het 1e kwartaal plaats gaat vinden.

- De oude Gemeentelijke Mavo zal eind september worden afgebroken; de opgeslagen materialen krijgen tijdelijk een plaats bij ons bestuurslid Willemien Hartmans.

- De Twellose klompenmarkt heeft leuke reacties opgeleverd. Wel vergen afspraken over te gebruiken materialen en aanwezigheid beter overleg.

- Ook is het bermmonument voor de gevallen Canadezen in Teuge tijdens de Tweede Wereldoorlog uitgebreid ter tafel geweest. Een uitstekend initiatief van de heer Speelziek in Teuge met waardering van de OKV, waarbij wij op afstand bekijken.

- Ook is afgesproken dat bij lezingen voor derden een kleine vergoeding voor de OKV op zijn plaats is.

- Sinds kort is een begeleidingskaart met mooie pentekening op de voorzijde aanwezig voor verzending van informatie aan aanvragers.

OKV bestaat 30 jaar

Het is in december 2005 30 jaar geleden, dat de Oudheidkundige Kring Voorst werd opgericht. Dit willen we niet ongemerkt voorbij laten gaan.

Wij willen u hierbij dan ook van harte uitnodigen voor een feestelijke bijeenkomst op 17 december a.s. om 11.00 uur op boerderij de Adelaar aan de Rijkstraatweg in Voorst.

Wij hebben daar een gevarieerd programma voor u in gedachten. Omdat het programma nog niet tot in detail is uitgewerkt, melden we nu alleen de grote lijnen. Vast staat dat er een verhaal over de streek verteld wordt en dat we een wandeling in de buurt van Voorst gaan maken. Verder is er ruimte om elkaar te spreken en met nieuwe mensen kennis te maken. Een dag ook om te ervaren waarom er een Oudheidkundige Vereniging is en wat ons allen beweegt om lid te zijn. Kortom een wat informele bijeenkomst.

We hebben overwogen om de bijeenkomst op een ander tijdstip met meer kans op mooi weer te houden. We hebben er toch

voor gekozen vast te houden aan de oorspronkelijke datum. Wel met het risico op wat winterse dus koudere omstandigheden. Een gedeelte van het programma speelt zich af op de deel van de Adelaar. De deel is niet optimaal te verwarmen. Daarnaast staat er dus een wandeling op het programma. Dus wellicht ten overvloede melden we, dat aangepaste kleding en schoeiessel zeer wenselijk zijn.

Willen diegenen die niet mee kunnen wandelen dit even melden?

In verband met de voorbereidingen willen wij wel graag weten op hoeveel mensen wij kunnen rekenen.

Dus graag even opgeven voor 15 november a.s. bij:

Martha Roos, tel. (0575) 50 20 99, e-mail f.roos3@chello.nl

Willemien Hartmans, tel. (0570) 56 17 37, e-mail j.hartmans@worldonline.nl

Wij hopen u te kunnen verwelkomen op 17 december a.s.

De Adelaar in Voorst.

Uit de bladen

Een kleine selectie van wat te vinden is in de tijdschriften van de oudheidkundige verenigingen in de regio. De tijdschriften liggen in de werkruimte aan de Stationsstraat ter inzage.

In nr. 3 van *Uth het Oulde-Bruck* beschrijft Ep Boeve de ontwikkeling van het melken van koeien. Hij begint met een plaatje uit het oude Egypte, waarop een rund met grote hoorns gemolken wordt. Dat melken niet zo eenvoudig is als het lijkt, bewijzen de vele cursussen 'handmelken' die vanuit de overheid gestimuleerd werden. Vooral vrouwen namen hieraan deel. Aan het schuim op de melk was te zien of er goed gemolken was. In Engeland werden de eerste pogingen gedaan om tot machinaal melken te komen. Pas toen er gewerkt werd met vacuüm, werden deze pogingen ook succesvol. Pas rond 1980 werd op bijna alle bedrijven in Nederland machinaal gemolken.

In dit nummer staat ook een artikel over merklappen door Marijke Brunnekreeft. Ze bespreekt het doel van de merklappen, namelijk het oefenen van het borduren van letters en cijfers om het linnengoed te kunnen merken. Ook over de geschiedenis van de merklap vertelt mevrouw Brunnekreeft en verder komen de traditionele motieven die een merklap sieren, aan de orde. Ze geeft zelfs een paar patronen van het bekende motief van twee dragers met een druiventros. De klassieke merklap is iets anders dan de schoolmerklap die vanaf 1880 door generaties meisjes geborduurd

door J. Roosenschoon

moest worden en die meestal in rood werd uitgevoerd.

In *Gelders Erfgoed*, nr.3 is er aandacht voor het overlijden van Brod van Straalen. Vanaf 1990 was hij in dienst bij het Gelders Oudheidkundig Contact. Hij ontpopte zich daar als een enorm bevlogen en harde werker. Van Straalen was actief op heel veel gebieden, zoals cursusontwikkeling, ondersteuning van aangesloten organisaties, het Audiovisueel Archief Gelderland, het Gelders Erfgoed Platform, het Woordenboek Gelderse dialecten en nog veel meer. De verslagenheid binnen het Gelders Erfgoed bij zijn overlijden is groot.

Verder staan er in dit nummer verschillende artikelen over digitalisering.

De vereniging *Arent thoe Boecop* wijdt het prachtig verzorgde nr. 79 aan de geschiedenis van het Agnietenklooster in Elburg. In vijf artikelen komen verschillende aspecten aan de orde. Een interessant artikel is o.a. dat van Nynke Bergstra over restauratie-filosofieën. Het is pas in de Romantiek dat mensen aandacht voor het verleden kregen. Het begin van Monumentenzorg in Nederland ligt in 1875 met de benoeming van Victor de Stuers als hoofd 'Kunsten en Wetenschappen' bij het ministerie van Binnenlandse zaken. Zijn naaste medewerker was de architect Cuypers. Zij zorgden voor een inventarisatie van Nederlandse monumenten. Bij het restaureren van vervallen bouwwerken kun je verschillende uitgangspunten hebben, bijv.

het oorspronkelijke bouwwerk herstellen, de stijl van het gebouw verbeteren, herbouw in een utopische toestand, de ruïnes bewaren. Cuypers probeerde het gebouw vaak naar een ideaalbeeld te brengen. Twee invloedrijke personen op het gebied van restauratie waren de Franse architect Viollet-le-Duc en de Engelse dichter John Ruskin. Deze laatste was er voor om zo min mogelijk in te grijpen. Alles wat verder ging dan conservering van de restanten, noemde hij een 'historische leugen'.

Het *Van 't Erf van Ermelo* is gewijd aan het 1150-jarig bestaan van Ermelo. Peter Yska gaat in het artikel 'Ermelo 1150 jaar, maar

wat herdenken we in 2005 eigenlijk?' op zoek naar een antwoord op de vraag wat Ermelo eigenlijk is. Volgens Yska is de gemeenschap veel ouder. Er zijn bewoningsporen uit de 2e eeuw gevonden en een grafveld uit ca. de 7e eeuw. In die tijd was er dus een vorm van permanente bewoning. Wat in 2005 wel herdacht wordt is dat de heer Folckerus de naam 'Irminlo' voor het eerst liet vastleggen in een schenkingsacte in 855. De naam Irminlo verwees volgens sommigen naar de krijgsgod Irmin. Deze betekenis is inmiddels achterhaald en men denkt nu dat Irmin, 'groot' betekent. Irminlo (tegenwoordig Ermelo) wordt dan 'groot bos'.

18 oktober 1944: luchtaanval op de spoorbaan bij Twello

door H. Muller

Omstreeks 08.45 uur op 18 oktober 1944 werd een zware aanval op de spoorlijn uitgevoerd door zeven bommenwerpers. De spoorbaan werd echter niet geraakt, doch de fabrieksgebouwen van de Fa. Zendijk, Twellosche exportslachterij (later Coveco / Dumeco), kreeg 2 voltreffers.

Het bedrijf werd in de oorlogsjaren meerdere malen door bommen getroffen, maar de zwartste dag was wel 18 oktober 1944. Dit bombardement eiste 4 levens, nl die van D. Nieuwenhuis, G. Witteveen, H. Kers en W. Willems.

Een gedenksteen heeft tot de sloop van de bedrijfsgebouwen in de verzendhal een prominente plaats ingenomen. Reddingspogingen in de door ammoniakgas gevulde fabrieksgebouwen gingen zeer moeilijk.

Een werknemer van de Fa. Zendijk, de heer Gerritsen, werd ernstig gewond.

Aan de fabriek werd zeer zware schade toegebracht.

Ook aan de omliggende gebouwen aan de Stationsstraat en de Duistervoordseweg werd veel schade toegebracht. Voornamelijk glas- en pannenschade. Maar niet alleen hier, eveneens aan de Klokkenkampweg, de Dorpsstraat en langs de spoorbaan werd veel vernield.

De bommen kwamen zeer verspreid terecht, zelfs tot aan de blauwe schuur achter het Hunderen.

Na de oorlog onderging het bedrijf, inmiddels overgegaan naar de Vleescentrale, een

grote verandering. De Vleescentrale had tevens fabrieken in Akkrum, Assen en Wierden. Er werd gebouwd en verbouwd. In 1948 kwam er een nieuw kantoor, in 1949 een nieuwe varkensslachterij en in 1950 een nieuwe baconfabriek.

De directeurs Aäron(*) en Amon(*) overleefden de oorlog niet. Hein van Spiegel(*) en David Zendijk(*) bleven tot rond 1950 directeur. Moos Zendijk tot in 1954. In de zomer van dat jaar werd op grootse wijze afscheid van hem genomen. Hij heeft het afscheid niet kunnen navertellen. Hij overleed korte tijd erna.

(*) In 1916 werd in Olst de Fa. J.A. Zendijk en Zonen opgericht door de heren Amon, Aäron, David en Moos Zendijk. Dit gebeurde nadat de heer J.A. Zendijk zich terugtrok en de vleeswarenfabriek Zendijk in Olst overdroeg aan zijn vier zonen. De heer J.A. Zendijk ging niet geheel stilzitten; met twee heren Van Spiegel, die in Twello aan de Rijksstraatweg een slagerij dreven, en een heer Scholten richtte hij in 1916 de N.V. Twellosche Exportslachterij op. Op het terrein Kerkenhofstede dat de heer J.A. Zendijk in 1915 van de N.H. Kerk kocht, werd de exportslachterij gebouwd. Voor het terrein groot 1.57.20 ha betaalde hij fl. 9.000,00.

De gedenksteen in de verzendhal van Coveco, ter herdenking aan de slachtoffers van het bombardement op 18 oktober 1944.

Jan Vredenberg en de Terwoldse Woordenlijst

door J. Roosenschoon

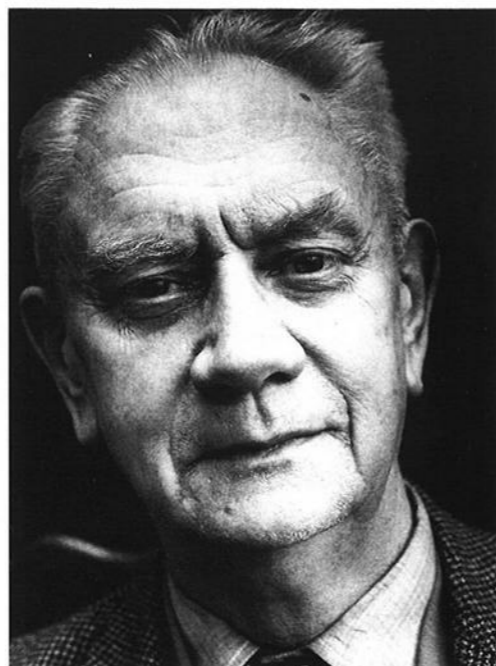
De naam Jan Vredenberg is bij de meeste mensen wel bekend van het boekje over de geschiedenis van Terwolde en Nijbroek en zijn boekje over Wilp. Veel minder mensen weten dat hij ook een aantal in dialect geschreven romans op zijn naam heeft staan, novellen, een kinderboek en een toneelstuk. Vredenberg werd op 11 februari 1903 geboren op de Ziele, aan de Zeedijk in Terwolde. Hij overleed in 1980 in Enschede. Vredenberg was onderwijzer in Hengevelde en in Haaksbergen en had veel belangstelling voor geschiedenis, taal en volkskunde. Hij stond aan de wieg van verschillende dialectkringen en droeg zijn interesse ook uit via publicaties en radio.

De OKV heeft van hem nu de Terwoldse Woordenlijst uitgegeven. Tijdens de receptie van de Vereniging Dorpsbelangen in Terwolde, die haar 25 jarig bestaan vierde, werd op 16 april jl. het boekje door de kersverse voorzitter Bert van de Zedde aan de voorzitter van Dorpsbelangen, Andries Kuipers, uitgereikt. Daarvoor had al een groepje oud-leden van Jong Gelre de eenakter van Vredenberg, 'Isterwat', ten tonele gevoerd. Met veel inlevingsvermogen en humor brachten ze het stuk, onder regie van Hans Zuidveld. En al is 'Isterwat' al een aantal decennia geleden geschreven, het bleek in het geheel geen ouderwets of oubollig stuk te zijn, en dat pleit voor de schrijver Vredenberg!

Het Terwoldse woordenboekje bestond oorspronkelijk uit vier volle, hand-

geschreven, schriften. Deze schriften zijn samengevoegd, waarbij overlappingen en onlogische overgangen eruit zijn gehaald. Omdat Vredenberg het manuscript nog niet klaar had voor uitgave, stonden er in de kantlijn nog wel eens losse woorden en toevoegingen. Zoveel mogelijk zijn deze ingevoegd. Truus de Haan is degene geweest die alles heeft ontcijferd en in de computer heeft gebracht; een heel werk.

De woordenlijst bestaat natuurlijk uit veel Terwoldse woorden met daarbij de Nederlandse, maar het leuke ervan is dat Vredenberg hierbij ook vaak een zinnetje zet waarin dit woord gebruikt wordt. Dit zegt vaak nog meer over het Terwolds dan

het woord zelf. Het woord 'halen' bijvoorbeeld heeft de simpele vertaling 'halen' en daarbij het zinnetje: 'As der wat te halen is, steet hee veuran'. Zo'n zin uit de dagelijkse spreektaal zegt veel over de mentaliteit van de gebruikers en de context van het woord. Ook een zinnetje als 'hee wont onder de karke' (wat betekent: 'op een boerderij van de kerk wonen') zegt wat over de levenswijze van de Terwoldenaren. De kerk had blijkbaar bezittingen die ze verpachtte of verhuurde. Een merkwaardige zinnetje staat bij het woord 'kaore', dat 'kar' betekent. 'De kaore is eur ewipt' betekent 'ze heeft een miskraam gehad'. Al lezend in de woordenlijst wordt het duidelijk dat de Terwoldenaren veel met elkaar te maken hadden en een leven dicht bij het land leidden. Immers, veel woorden gaan over de onderlinge verhoudingen en de bejegening van elkaar. Men vindt elkaar een sloekerd (inhalig), een slonze (slons), een smakkerd (ongunstig bekend staand persoon) of een slodderfotse (slordige vrouw). Positieve kwalificaties komen

een stuk minder vaak voor, maar dat kan natuurlijk ook aan de selectie van Vredenberg liggen. Verder gaan ook heel wat woorden over het boerenleven: het vee, de gewassen, werktuigen. En ook het weer, dat grienderig of smiesterig kan zijn, krijgt aandacht. Al met al is het een zeer leeswaardig boekje geworden.

Drs. G.J.H. Krosenbrink, die aan het Staringinstituut in Doetinchem werkte en Vredenberg goed kende, schreef het voorwoord. Behalve over de levensloop en activiteiten van Vredenberg, gaat dit ook over de plaats van het Terwolds dialect temidden van de andere dialecten in de regio. Hij beschrijft het voorkomen van woorden en bijvoorbeeld de wijze waarop klinkers in een woord veranderen in het Terwolds, het Epe's, het Deventers of het Noord-Achterhoeks.

De Terwoldse woordenlijst is bij de OKV aan de Stationsstraat te koop voor 12,50 euro.

Een weddenschap

door J. Vredenberg

Dat Bartus van de Musse zo glad was met pannekoeke-bakken, he'k vrogger meen ik al is verteld. As mansperoon allenig kon-e zich aardig goed aoveral mee redden, en hee wis alles op zien zunigste te aoverleggen. Hee preberen alles zo uut te vigelieren, dat-e gien mense der bie neudig had. Andere luu brachen mar kosten an, en waj' der veur weer kregen, was weinig of niks. Ie mot zörgen, daj' der gien ene

neudig hebt, en dat een andern oe ok nieet neudig hef.

Zo had Bartus al jaoren elaefd, hee was der nieet arm bie eworden, mar ok nieet bezunder rieke, aj'zien spul zo is aneken. Mar zo noe en dan koj' der toch nieet helemaole onderhen um met andern samen te dooen. Achter langes Bartus zien hofland leep een leigrave, en die mos twee keer in 't jaor, in 't veurjaor en in 't haarfs schone

worden emaaft. Dat was een wark, waor schuppen en zeisens an te passe kwammen, en Bartus, den kleermaker van zien geleuve was, had de botten daor neet nao staon. Et land um 't huus kon-e nog net zo'n bettien beknooien, en as et um te slim worden, dan was der wel ene, den een stuk hofgrond veur um umme maken. Daor maken hee dan op zien beurte een stuk klere veur in order, dan koj' mekare met eem tooë buul betalen.

Mar die leigrave, hee was verplich um et ende langes zien land schone te holden, daor heelp um niks an. As de poldermeissers kwammen schouwen, dan mos et spul in order waen, anders smeren ze oe een flinke booete an de broek. Noe had Bartus met een paar buurluu een akkoord emaaft, al jaoren eleen, dat die zien stuk in order zollen holden, en dat hee eur daor een dag veur in de kost nam, met aeten en drinken. Um tien uur een köppien koffie, um twaalf uur een maol pannekooeke, um drie uur een kummechien thee, en as 't wark klaor was nog een borrel toe.

Bartus had wel is een bettien pieene in de boek, as-e dach an wat zo'n dag um kosten, mar de buurluu hadden 't um is een keer veur-eraekend. As hee et leet dooen deur de polderjonges tegen et gewone uurloon, met een opzichter der bie, dan zol 't um völle en völle meer kosten. Dan zochten Bartus mar is een keer, en hee preberen zo zunig meugelik zien plich nao te kommen. Hee dee mar wat minder koffie in de kanne, en een bettien minder suker in de köppies. Ene keer leep et de luu zo schrae deur 't halsgat, dat ene van de burenen zae: 'Aw' dit op hebt Bartus, krew'dan koffie?' En 's middags bie de pannekooeke zae der

een keer ene: 'Noe spit et mien, da'k mien brille vergaeten hebbe.' En Bartus was ok nog zo onneuzel om te vraogen: 'Waorumme dan?' En et antwoord was: 'Dan ha'k et spek baeter weer können vinden, dat der in de pannekooeke zit.' De waarheid was, dat der helemaole gien spek in zat en dat de aölie der ok mar mundtiesmaote an te pase was ekaomen. De pannekooeken waren zo stief, daj' ze met een stok der midden deurhen wel op de rugge mee konden dragen.

Met de thee ging et wat makkeliker, die koj' met een bettien water ieder keer van niejs weer anlengen. En de borrel nao ofloop, den zag der altied heel deftig uut, den had een beurdien umme. Bartus was zo doodsbange dat-e der aoverhen zol gieeten, dat-e uut veurzörge nooit hoger kwam as een paar streep onder de rand.

Op een dag in't vrogge veurjaor waren de buurluu weer tgangs mer de leigrave. Et leep nao de middag en Bartus was druk doende met pannekooeken bakken. Een stapeltien lae der al op de schale en de beslagpot was nog lange nieet laög. Toe kwam der een keerl met koopmanschap an de deure of de baas nog wat neudig had. Schooesmeer, veters, band, kneupe, sluspelden, potlood en papier, van alls had-e bie zich. Mar Bartus had net as altied ok disse keer niks neudig. De keerl bleef nog aeven staon en toe vroeg-e:

'Biej' an 't pannekooeke bakken?' 'Daor koj' wel is geliek an hebben', zae Bartus. 'Ie bint slim vernemstig, daj' dat zo gauw in de gaten hebt.'

Daor gaf de agosiekeerl gien antwoord op en aeven later vroeg-e: 'Veur hoevölle luu

bak ie die pannekooeke?'

Bertus prakkezeren aeven en zae: 'Veur vief, nee veur zes man.' Natuurlik at-e der zelf ok van mee.

'Veur zes man?', zae de keel. Hee zetten zien kissien neer en hee sloog de hande in mekare. 'Veur zes man? 't Is de muite weerd. Dat bettien op de schale kan ik allenig wel op.' De stapel was ondertussen al weer an-egreuid en Bartus zae: 'Daor geleuf ik niks van, dat ie die allenig op könt. Dan moj' wel een mage hebben as een olifant.'

'Nou, waorumme zow' wedden?' vroeg de koopman. 'Zeg mar hoevölle, ik nem et altied an!'

Bartus zae niks. Wedden had-e nieet völle met op; hee had zo'n flauw idee, daj' daor altied mee op mossen passen. Mar de koopman begon van niejs te drammen.

'Waorumme zow' wedden? Um een kwartien? Dat kan oe de kop nieet kosten en mien ok nieet.'

'Hoe bedoel ie dat dan?', vroeg Bartus weer, want vertrowen dee-e et nog niet helemaole.

'Nou, ik zal 't goed met oe maken. Ik aete de schale met pannekooeke op. As et lukt, kost et oe niks, en as et nieet lukt betaal ik oe een kwartien. Dooen of nieet?'

Bartus dach heel dieepe nao. As-e et goed begreep, dan had-e der niks bie te verliezen en hee had een mooie kans um een kwartien ekstra te verdieenen. Dat kwam goed te passe, want hee had een dure dag vandage. Mar zo heel gauw zae-e nog gien ja, der kon altied nog wat achter zitten waor-e nog gien arg in had.

'Nou?', zae de koopman nog een keer. 'Ie mot et zelf weten. Aj' et nieet dooet, gao'k

wieder, ik mot nog meer verdieenen vandage. An oe word ik toch nieet rieke, dat dooe'k nieet.'

'nou goed dan', zae Barts in't laaste. 'Ie aet de pannekooeke van de schale en aj' ze nieet op könt, krieg ik een kwartien van oe. Zo was't toch ummers? Mar dat kwartien biej' kwiet, daor köj'wel op raeken.'

'Dat is mien risiko, dat waog ik der op. Za'k dan mar beginnen? Dooet mien mar een vörke, of mo'k ze met de tien geboden anvatten?'

De vörke kwam veur de dag, zo'n ieezern dink, hier en daor wat roesterig, mar zo nauw mos ie nieet kieken. De koopman zetten zich der veur en hee begon in te pakken. De ene pannekooeke nao 'n andern ging um deur 't halsgat en Bartus vroeg zich of, waor of-e 't allemaole leet. Mar toe et een höttien eduurd had, ging et toch nieet ze vlot meer, hee begon zeker grond te vulen. En ja, daor haj' et waor Bartus op had zitten wachten. De vörke worden neereleg en een bettien benauwd en poesterig kwam et der uut:

'Ie hebt toch geliek ehad baas, ik kan nieet meer op. Ie hebt de weddenschap ewonnen, hier is et geld.'

En hee smeeft een kwartien op taofel, pakken zien agosie-kissien en ging de deure uut met een: 'Et beste der mee en nog wel bedankt!'

Toe Bartus weer allenig was, pakken hee et kwartien op en dach: 'Ziezo dat he'k um elapt; ik had et wel denken können dat et zo ging.' Mar onder de bedrieven was et al aover half twaalvende met een half uurtien kwammen de buurluu aeten. En noe zag-e, dat der lange gien pannekooeke

genog aover was ebleven en hee had ok niks meer in huus um wieder te bakken. Der zat niks anders op as dat-e hals-aover-de-kop nog aeven nao de winkel mos um der wat mael an aölie te halen. Dat kwam

Een jachtverhaal

Ons verhaal begint op het moment dat de heer Van Daalen aan de gemeentesecretaris mededeelt dat er een aanklacht ingediend zal worden door de zoon van wijlen de echtelieden Oolman op de stouwgrave, ofwel door diens voogd, de heer P.G. Sager te Beekbergen. Hij beschrijft meteen de klacht, voortvloeiend uit een jachtpartij.

“Bij deze jachtpartij waren aanwezig de heren Van Daalen, Schaap en Barmantloo. Met permissie hebben ze mogen jagen op de Stouwgrave. Tijdens deze jacht heeft de hond van Barmantloo daar een eend en een kip doodgebeten. De man wist alleen van de eend die hij meebracht. Deze heeft hij aan de eigenaar getoond en hij heeft spijt betuigd. Vervolgens heeft hij gevraagd hoe groot de schade is, met het aanbod die te betalen. Dit wordt geweigerd. Hierna komt de zoon met de dode kip aandrigen, waarvoor Barmantloo dezelfde aanbieding doet, die ik ondersteun. Dit wordt echter ook geweigerd. Nadien heb ik een bericht van bangmakerij ontvangen van de voogd ten aanzien van Barmantloo. Ik heb hem heel kalm geantwoord en geschreven dat ik niet begrijp wat met die aangifte moet worden uitgemaakt. Dat hij recht op schadevergoe-

in de portemenee en toe hee um goed twaalf uur de laatste pannekooeke op de schale leet slieren, dach-e: ‘Ik hadde de weddenschap wel ewonnen, mar ik leuve nieet da’k der völle baeter an bin eworden.’

door J. Lubberts

ding heeft, die direct aangeboden is en natuurlijk met deze vergoeding de zaak afloopt. Hij schijnt echter in de waan te verkeren, dat hij Barmantloo wel zes jaar tuchthuisstraf kan bezorgen. Deze, Barmantloo, is ten enenmale onschuldig omdat het ongeval te wijten is aan een hond, hem eerst onlangs gezonden door de heer Bunge te Amsterdam, waarvoor hij jaagt. Hierdoor kent Barmantloo de hond nog niet goed.”

Voor zover het relaas van de heer Van Daalen, deelnemer aan de jachtpartij. De aanklacht laat niet lang op zich wachten. De voogd, de heer P.G. Sager, laat er geen gras over groeien en stuurt de volgende brief naar de burgemeester.

“Edel Achtbare Heer Burgemeester de Gemeente Voorst.

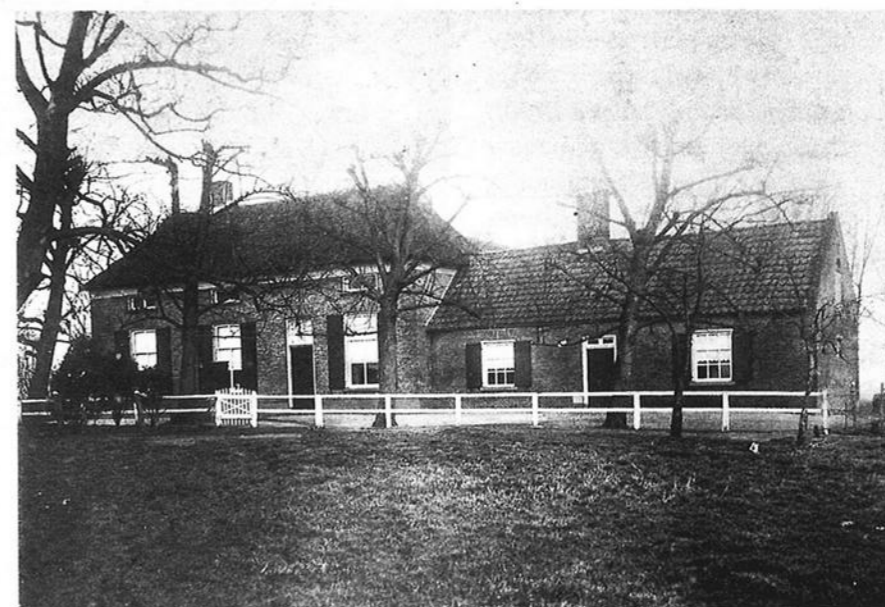
Maandag 1.1. waren de heer B.G. van Daalen, zekere Schaap en Barmantloo, ik meen speciaal jachttopziener op den Huize de Poll onder Voorst bij de kinderen Oolman op de Stouwgrave onder Wilp, waarover ik wettige voogd ben, op de jacht. Een hond van hen heeft daar een eend die

zat te broeden en ook nog een kip gedood. De zoon en de knecht enz. hadden op de loer gestaan in de nabijheid en hadden alles gezien. Barmantloo had de eend schijnbaar half dood in der haast onderin de weitas gedouwd met het kennelijk doel om ze mede te nemen en zodoende de zaak te verduisteren, daar hij er al mede op weg was gegaan. Doch toen ze bij hem gekomen waren had hij de eend er weer uitgeworpen. De kip hadden ze zelf uit de struiken gehaald heel of nagenoeg dood dat weet ik niet precies, hij was althans doodgegaan. Die eend had ik hun present gedaan en daar hadden ze, vooral de kleine jongen, veel respect voor. Over enkele dagen moest hij jongen voortbrengen en was hij daarmee zeer in zijn schik. Trouwens dat doet nu hier aan de zaak niet af, toch

schoot mij het gemoed vol toen ik op de arme jonge dacht. Barmantloo had gezegd dat dit een schier alleedaagse zaak was, doch ik vind zoiets dan toch verschrikkelijk, U mijnheer is ook jachtliefhebber. Maar moet dan het particulier eigendom maar koelbloedig worden vernietigd ten koste van de jachtliefhebberij. Ik verzoek U die zaak streng te onderzoeken en vervolgen temeer daar het hier minderjarigen geldt. Ik ben geen rechtskundige, maar zoiets kan of mag toch niet bestaan, dan was het tenminste in de maatschappij ongelukkig.

Hoogachtend Uw Onderdanige
P.G. Sager

P.S. Ik heb ook de Jong Rijksveldwachter geschreven. Morgen, donderdagmiddag 4

Boerderij 'de Stouwgrave' in 1935.

uur denk ik aan de Stouwgrave te wezen, als ze dan konden komen was misschien niet kwaad.”

De veldwachter moet natuurlijk een proces-verbaal opmaken met gevolg dat er een brief van de officier van justitie naar de burgemeester gaat en deze de opdracht krijgt voor nader onderzoek. De officier van justitie schrijft dat het hem bij eenvoudige lezing de handelwijze van H. Barmentloo zeer verdacht voorkomt. Hij kreeg namelijk bij het lezen de indruk dat de eendvogel eenmaal door de hond doodgedrukt was, zich bepaald heeft willen toeëigenen.

Het is evenwel niet ondenkbaar dat de verklaringen van de getuigen H.J. Oolman c.s. eenzijdig zijn. Alle betrokkenen moesten worden gehoord en als er sprake was van diefstal dan moest Barmentloo van zijn functie als onbezoldigd rijksveldwachter worden ingetrokken.

Verder was de vraag van de officier of er de laatste tijd nog iets ten nadele of ten voordele van de man valt op te merken. Tot zover het verhaal over de jacht. Barmentloo is wel jachttopziener/onbezoldigd rijksveldwachter gebleven.

Een jachtpartij op "de Poll" (circa 1920).

Uit het dagboek van een Duitse soldaat

door B. ten Bosch

Bij de O.K.V. bevinden zich in het oorlogsarchief een aantal dagboeken, opgetekend door gewone burgers. Meestal gaat het over de laatste dagen rond de bevrijding. Nu is "dagboek" wel een erg groot woord, meestal zijn het enkele A4-tjes en een volgeschreven schoolschrift. Belangstellenden kunnen deze 'dagboeken' natuurlijk inzien aan de Stationstraat 59a in Twello, maar dan liefst op dinsdag.

Zo kwam ik via-via in het bezit van het dagboek van een Duits soldaat. Het is tijdens de bevrijding in Twello opgedoken. Het is interessant omdat het einde van het dagboek zich in deze streek afspeelt. Ik weet niet van wie het is, er staat geen naam in. Aan de schrijfstijl te zien hebben we hier te maken met een intelligent persoon. Het is helemaal met een vulpen geschreven in onleesbaar Duits. Toch was ik be-

nieuwd wat hij te vertellen had. Zo kwam Gerrie Groenewold op het heldere idee om het dagboek op te sturen naar Duitsland. Zij heeft een kennis in Prüm, mevrouw Erna Buesch en daarheen is het dagboek opgestuurd. Zij heeft het ontcijferd en uitgetypt. Het heeft enige tijd geduurd, maar toen kregen we per e-mail het dagboek in gedeelten terug. Hetgeen tussen haakjes staat is door mij toegevoegd (BtB).

Zijn aantekeningen beginnen op 28 april 1942. Hij bevindt zich dan in Zürich in Zwitserland en gaat op transport naar Holland. Hier krijgt hij een tropenkeuring. Ook viert hij hier de "Weinachten" Dan gaat hij weer op reis met onbekende bestemming. Hij gaat via België, Frankrijk, Duitsland naar Italië. (Hij geeft verslag van bijna iedere dag, maar dat bespaar ik u). In Italië reist hij via Bologna, Florence, Rome naar Napels. Daar viert hij Silvester (Nieuwjaar) in een veewagen.

Op 1 januari 1943 gaat hij weer op transport. Het gaat via Salerno, Reggio Calabria naar Messina en hij belandt zo in Afrika. Ze worden aangevallen door vliegtuigen en hebben geen water. Hier wordt hij bevorderd tot 'Gefreiter' (korporaal). Hier gaat hij voor de eerste maal met verlof. Terug in Afrika gaat hij weer op reis; hij noteert steeds alle namen van plaatsen die hij onderweg tegen komt. Ook beschrijft hij de gevechten, de aanvallen van vliegtuigen, het exploderen van munitieopslagplaatsen en hoe zijn kameraad sneuvelt. Eindelijk komt hij terecht in Bologna, een stad in Italië.

Hij ontmoet onderweg ook een aantal vrouwen: 23-9 Marisa kennengeleert, 26-9

Anna, 27-9 Argia en Rosanne, 1-10 Giovanna en Thea, 16-10 Maria Rosa. Op 31-12 viert hij Silvester in Ragazzona. Op 21-2-1944 belandt hij in het "Lazarett" (ziekenhuis, maar hij beschrijft niet waarom, ziek of gewond), waar hij op 17-4 weer wordt ontslagen. Rina, Iride en Georgia kennengeleert: 24-4 Voor de tweede maal met verlof en hij wordt bevorderd tot Obergefreiter. Dan wordt hij opgeleid tot parachutist en hij maakt dertien sprongen. Hier moet ik weer een groot stuk uit zijn dagboek overslaan.

Hij vertrekt uit Nürnberg, waar hij ondertussen is aangekomen, naar Pilsen, met 37 man in een veewagen. "Alle Knochen smerzen". Ze hebben niets te roken en hebben honger. Sommigen roken Duitse thee in pijpen. Stemming: algemene apathie. Na veel heen en weer gereisd te hebben komt hij op 1 december 1944 aan in Praag. Na drie nachten te hebben geslapen in een veewagen, wordt hij ingekwartierd in een school en slaapt hij eindelijk weer eens goed. 4-12 demonstratie en les 'panzervast'. Stemming: algemene neerslachtigheid en galgenhumor, maar dat verandert als er sigaretten uitgedeeld worden. In Praag gaat hij in grenadiersuniform naar de bioscoop. Hij noemt ook de titels van de (UFA) films die hij daar ziet: "Der weisse Traum", "Das herz in Cellopfan" en "Die Frau meiner Träume". (UFA: Universum Film Aktiengesellschaft, werd rond 1920 opgericht en ging in 1945 met de nazi's ten onder en werd niet heropgericht. Ik hoop in een volgend artikel op de UFA terug te komen).

Marika Röck in de film "Die Frau meiner Träume". (coll. B.ten Bosch).

24-12 Weinachten in Westwall. 'Im Bunker essen wir Gulasch'. 31 -1-1945. In het bos overnacht in zware sneeuwstorm, erg koud en geen dak boven het hoofd. Op 10-2 viert hij zijn verjaardag bij ... (onleesbaar). We slaan weer een stuk over en zien dat hij op 14-2 vertrekt van uit Heidelberg naar Holland en terecht komt in Amersfest (Amersfoort), in het gymnasium Sonja kennengeleht. Dan begint er een mars naar Daarn (Maarn). 12-3 Afmars van Maarn naar een oefenterrein bij Brummen, 40 km. Van Brummen naar Ouken (Oeken). De andere dag van Oeken naar Emke (Empe). Daar heeft hij stellingbouwdienst. 23-3 Alarm. Bij Emmerich landen parachutisten. 26-3 Afmars van Empe via Brummen naar Gevenkaar (Zevenaar). Bij Gendt aan

de Waal gaat hij in stelling. Hier krijgt hij artillerievuur. 30-3 bunkerbouw in stelling "Inge". Op 31-3 gaat hij op terugmars en gaat in Oud-Zevenaar in stelling. Deze verlaat hij op 4-3 en hij gaat via Arnheim naar Steg (De Steeg). Daar moet hij met een boot berichten overbrengen. Dan komt hij deze kant op via Angerlo: "Castell Bingerton in Flammen". (Kasteel Bingerden is door de brand totaal verwoest, er staat nu een landhuis). Daar steekt hij onder artillerievuur in een roeiboot de IJssel over naar Eerbeek. 7-4 Afmars naar Klarenbeek. Rust in Appen. 9-4 bij Deventer, Empe, Voorst en Vilp (Wilp).

En hier houdt het dagboek op. Is hij gevangen genomen of gesneuveld? Bij het dagboek zijn twee pagina's in het Italiaans, met een tekening van een piloot met vliegercap. Het is echter een ander handschrift en absoluut niet van hem. Dit is tot op heden nog niet ontcijferd, dus als er een 'Italiaan' onder u is dan houd ik mij aanbevolen.

Tot zover het dagboek. We hebben hier wel met een doorzetter te maken. Ondanks alle reizen die hij maakte en al het oorlogsgeweld dat hij meemaakte, met felle kou en honger, hield hij toch bijna dagelijks zijn dagboek bij. Ook heeft hij steeds de beschikking over vulpen en inkt, dat hier al lang niet meer te krijgen was. Het leek mij interessant om ook eens een dagboek van 'de andere kant' te bekijken, ook zij hebben veel meegemaakt.

NGV zoekt gedupeerden stamboomfraude

De afdeling Computergenealogie van de Nederlandse Genealogische Vereniging (NGV) overweegt een kort geding aan te spannen tegen de Stichting Genealogie Nederland of haar enige bestuurslid W.L. Pince van der Aa. Daarvoor is zij op zoek mensen die gedupeerd zijn door de Stichting Genealogie Nederland.

In een persbericht schrijft de NGV: "Al weer enige weken is de inmiddels welbekende stamboomzwendelaar in ons land actief. Eind vorig jaar werd de man in kwestie in België nog veroordeeld tot één jaar cel en 5.000 euro boete. Niet voldoende blijkbaar. Ook in ons land is de man al eerder veroordeeld geweest.

De Stichting Genealogie Nederland biedt over het algemeen vaak niet relevante informatie over familieleden die weliswaar eenzelfde familienaam dragen maar niet persé familie van elkaar zijn. Het betreft dus een opgave van mensen met eenzelfde familienaam, informatie die ook kan worden gevonden op www.genlias.nl of op de website van de Mormomen via www.familysearch.com. Hetzelfde gebeurt met aangeboden familie-wapens. Hier betreft het dan een wapen van een familie die dezelfde naam draagt als de aangeschreeve, terwijl er van geen enkele familieband sprake is. Het gaat niet alleen over de argeloze mensen die hun euro's kwijt zijn. Wanneer iemand een familiewebsite probeert op te zetten om daarmee ook de samenhang te bevorderen,

moeten natuurlijk allerlei -soms tot dan onbekende - familieleden benaderd worden. De acties van Van der Aa maken die onbekende familieleden nogal schichtig. Het gevolg is dat familiebanden niet worden aangehaald, maar juist definitief verbroken raken omdat men oplichterij vreest. Dit soort schade is niet in geld uit te drukken maar wel heel pijnlijk."

De NGV vindt dat het haar taak is om de burger voor dit soort praktijken te waarschuwen: "Het gaat ons in eerste instantie niet direct om genealogen; die kunnen dit soort zwendel aardig onderscheiden van de werkelijkheid. Het gaat ons meer om de achteloze burger. In België waren dat er toch ruim 20 duizend, die de dupe van dit soort praktijken zijn geworden. Vermenigvuldig je dat aantal met een gemiddelde prijs van 45 euro dan gaat het om zo'n 9 ton euro die meneer in z'n zak heeft gestoken. Daar kun je makkelijk een boete van 5 duizend euro van betalen. Kortom, die boete was veel te laag.

Wij zijn nu informatie aan het verzamelen en op zoek naar gedupeerden zodat we een zaak kunnen aanspannen. We willen de rechter vragen om een onmiddellijk verbod van deze fraude nu en in de toekomst, uiteraard met een zwaardere straf dan die in België is opgelegd."

Gedupeerden kunnen zich wenden tot het secretariaat van de afdeling Computergenealogie, mr. Willem van Winterswijk, bereikbaar via e-mailadres vice-@ngv.nl

Het fenomeen heeft overigens al behoorlijk wat publiciteit opgeleverd. In genea-

Nieuwe aanwinsten

- * Kastelen. Groot fotoboek over Nederlandse kastelen.
- * Historische landhuizen. 170 prachtige foto's met deskundige beknopte tekst.
- * IJskelders, koeltechnieken van weleer. (292 pagina's)
- * Nederlandse duiventillen. Aquarellen van H. Giezen-Nieuwenhuys.
- * Bewaar het land. Fotoboek met beelden over het gebruik van onze groene ruimte, geïnspireerd op de toespraak van Chief Seattle, opperhoofd van de Duwamishstammen bij de overdracht van hun land aan de Amerikaanse regering in 1855.
- * Boerderijen langs de Regge. Historische tocht langs de boerderijen en havezaten tussen Rijssen en Nijverdal.
- * De Terwoldse Bandijk. Landschap en erven; Landschapsbeheer Gelderland.
- * Buitenplaats 'Grote Noordijk' te Wilp. Bouwhistorisch en bouwtechnisch onderzoek.
- * Landgoed De Oexerhof '43-'45. Een publicatie over het landgoed De Oexerhof in bezettingstijd.
- * 40 jaar geleden. Het verzet en de bevrijding in Zutphen 1940-1945.
- * Oud-Zutphen. Tijdschrift van de Historische Vereniging Zutphen. Maart 1990.
- * Zutphen in oorlogstijd; van jaar tot jaar, van maand tot maand door Jan Kreijenboek.

logische nieuwsgroepen, sites van verenigingen, de media en inmiddels ook al radio en televisie hebben er melding van gemaakt.

door J. Lubberts

- * Terugblik... Olst 1940-1945 (Historisch Vereniging 't Olster Erfgoed - Olst).
- * Een Dèventer jonge in oorlogstied door G.W. Kuijk.
- * 60th Anniversary of the Liberation. Voorst 2005 (Fotoboek)
- * Empe. Een open gemeenschap aan de Oude IJssel.
- * De geschiedenis van Burgers Deventer is de geschiedenis van de FIETS. Uitgegeven t.g.v. het 70-jarig bestaan van Burgers E.N.R.
- * Elburg en Oranje. De band tussen de Oranje-Nassau en Elburg. Oudheidkundige Vereniging Arent thoe Boecop.
- * Ruimtelijke Toekomstvisie Voorst -ontwerp-. Modules wonen en landelijk gebied van de Ruimtelijke Toekomstvisie Voorst.
- * Klapper op de overlijdensakte van Epe en Vaassen 1811-1862. Streekarchivariaat Noord-Veluwe.
- * Wilper Plan Zuid Courant. 1945-2005.
- * Oudheidkundige Kring Voorst. Handleiding bij de fototentoonstelling "Oude be-roepen en leefwijze van vroeger" (2004).
- * Wat is en doet Waterschap Veluwe. Goed waterbeheer op de Veluwe.
- * De Wiekkraan. Speeltuin en buurtvereniging De Wiek (60 jaar), Terwolde.
- * Contributieboek Bibliotheek Terwolde 1972.
- * Peilmerken NAP (Overzicht Gelderland).

OKV-puzzel voor scholieren op de Klompenweek

door J. Lubberts

De Oudheidkundige Kring Voorst heeft in september medewerking verleend aan de Klompenweek te Twello in de vorm van een puzzel gebaseerd op de geschiedenis van de gemeente Voorst of Twello. Deze puzzels waren voor groep zes, zeven en acht van de basisscholen in Twello. Voor de jongsten was het min of meer een zoektocht door Twello. Voor de andere groepen was het deels een zoek- of speurtocht en deels een echte puzzel. Het waren geen makkelijke vragen die moesten worden beantwoord. Hier volgen enkele vragen.

Groep zes:

Hoe heette de dorpskerk vroeger?

Hoe hoog is de toren?

Wat waren Karel Doorman, Piet Hein enz. voor mensen?

Groep zeven:

Twee beelden op foto ('De wachter' en 'Het formulier') met de vraag; wat stellen ze voor en waar staan ze?

Van wie was de molen aan de Molenstraat oorspronkelijk?

Het formulier

Wat voor soort molen is dit?

Hoe heette de H.W. Iordensweg vroeger?

Groep acht:

Wanneer werd in Twello de spoorlijn aangelegd?

Hoe hard mochten de eerste treinen rijden?

Uit hoeveel gemeenten bestond de gemeente Voorst in de Franse tijd?

Hoe komt men aan de naam Grotenhuis?

Met spanning werd gewacht op de antwoorden want de vragenstellers waren ervan overtuigd dat ze niet gemakkelijk waren. Het aantal goede antwoorden was boven verwachting en de scholen hebben ongeacht welke prijs ze kregen zeer zeker een compliment verdiend.

De wachter

Er waren ook leuke antwoorden bij, daaruit een kleine greep.

- Welk riviertje stroomt er midden door het dorp? "Wetering", "de Koude Beek".
- Het oude postkantoor: "Seinwachtershuisje of iets dergelijks".
- Type molen: "bovendraaier".
- Beeld 'Het formulier': "Man met stok", "koning in Egypte".
- Beeld 'De wachter': "aapmens", "veldwachter", "poortwachter".
- Wat stond vroeger op de plek van de

Torenbos: "steengruisfabriek".

- De hoogte van de toren werd geschat op 60 m.
- De dorpskerk werd genoemd: "Parochia, Quelo".
- Zeehelden waren: "bazen van de boten".
- Naam Grotenhuis: "ziekenhuis voor grote mensen", "was grote boerderij".
- Geef een uitdrukkingen met sik: "effe de sikke verzetten" (heeft opa geholpen)
- Wat betekent voorde in Duistervoorde: "naam van een baron".

Hekserij en toverij in Midden- en Oost-Nederland

door W. Hartmans-Gotink

Op 29 september jongstleden werd er in het Stationskoffiehuys te Twello een lezing gehouden over heksen en toverij. Historicus drs. Dick Schlüter vertelde op boeiende wijze over dit fenomeen. Voor de pauze besteedde hij in zijn inleiding aandacht aan de heksenprocessen, volksverhalen en opvattingen over de magie van de middeleeuwen tot nu. De spreker heeft in de jaren tachtig onderzoek gedaan naar dit onderwerp in Oost-Nederland. Na de pauze werd aan de hand van dia's het verhaal nog eens beeldend gemaakt.

Heksenprocessen

Heksenprocessen met de dood op de brandstapel zijn ook in Nederland voorgekomen in de 16e eeuw. Vanuit Duitsland verspreidde zich in de toenmalige Nederlanden het idee dat er mensen waren die een verbond hadden gesloten met de duivel en als zijn handlanger fungeerden. Via de Rijn en de IJssel zien we een spreidingspatroon richting west en noord-oost Nederland.

Uiteindelijk viel het aantal onschuldige slachtoffers mee in tegenstelling tot elders in Europa, maar desondanks gaat het om een zwarte pagina in de strafrechtsgeschiedenis van Nederland. In Europa zijn plusminus 20.000 mensen als gevolg van heksenvervolging gedood, waarvan 10.000 in Duitsland en tussen de 100 en 200 in Nederland. Wel zijn er aanzienlijk meer heksenprocessen gevoerd in Nederland, maar dit heeft niet altijd geresulteerd in de doodstraf. De straf was meestal verbranding, aangezien er van deze mensen niets op aarde achter mocht blijven wat aan hen herinnerde. Zij kwamen hier op aarde al in het vagevuur.

Er zijn geen bronnen gevonden, waaruit opgemaakt kan worden dat er geheime genootschappen waren van heksen. Dit speelt wel in de vervolging van bijv. de Katharen en de Waldenzers, geheime genootschappen die de heersende Rooms-Katholieke Kerk niet welgevallig waren.

Een voorbeeld van de hysterie op het ge-

bied van heksenvervolging kan men vinden in Osnabruck, in 1583 een plaats met ongeveer 2.000 inwoners, waar 300 mensen vervolgd zijn.

In de Nederlandse processen blijkt ongeveer 80% vrouw en 20% man te zijn. Vrouwen waren volgens de Katholieke Kerk vatbaarder voor de inblazingen van de duivel.

De mensen die als heks aangemerkt werden waren vaak anders dan de doorsnee-mensen. In sommige gevallen ging het om rijke en succesvolle mensen, wat afgunst opriep; in andere gevallen ging het om mensen met een psychiatrische stoornis of bijv. vroedvrouwen, die dank zij hun kennis van leven en dood angst opriepen.

Op het moment dat de autoriteiten zelf het doelwit worden van beschuldigingen van hekserij ziet men dat er een eind komt aan de processen.

Bekentenissen werden afgedwongen door middel van bijv. tortuur (duimschroeven) en waterproeven. Men ging ervan uit, dat de verdachte wel door God gered zou worden, wanneer hij/zij niet door de duivel bezeten was. Latere juristen twijfelden aan de rol van God in dit geheel. Later kwam de modernisering van het strafrecht en in de negentiende eeuw verdween de tortuur. De doodstraf werd in 1870 afgeschaft.

Magisch denken

Met het verdwijnen van de heksenprocessen begin zeventiende eeuw was het volksgeloof in magie niet verdwenen. Dit hield tot ver in de twintigste eeuw stand. Men meende dat kwade mensen in staat waren om bovennatuurlijke krachten aan te wenden om anderen direct of indirect

schade toe te brengen. Het ziek toveren van mens en dier en het beïnvloeden van werkzaamheden of gebeurtenissen komen in allerlei volksverhalen die vanaf het eind van de negentiende eeuw werden opgetekend, tot uitdrukking. Het zijn vooral vrouwen die in de verschillende eeuwen met toveren in verband worden gebracht. Maar ook mannen zijn het slachtoffer geworden van het volksgeloof. Diegenen die ervan werden verdacht een weerwolf te zijn waren over het algemeen man.

De verbetering van de sociaal-economische omstandigheden van grote groepen mensen, de verbetering van de scholing en de informatie-voorziening zorgden er uiteindelijk voor dat het geloof in toverij is veranderd. Maar duivelbannerij en onttoverings-rituelen hebben nog lang deel uitgemaakt van de samenleving. En ook nu heeft ieder Bisdom van de Rooms-Katholieke kerk nog een priester die opgeleid is tot excorsist (duiveluitdrijver). Deze rituelen hebben ook duidelijk een functie (gehad), namelijk het kanaliseren van emoties en gevoelens, het dienen als uitlaatklep.

Volksverhalen en sprookjes

Ook in volksverhalen en sprookjes komen veel magische elementen voor. Zo ken ik uit mijn jeugd de bullebak. De bullebak was een watergeest die je pakte als je te dicht bij een sloot kwam. Zo'n verhaal had een zeer nuttige functie, want er was toen nog geen zwemles op peuterleeftijd. En je liet het na het horen van zo'n verhaal wel uit je hoofd om dicht bij de sloot te spelen. Bosgeesten, watergeesten, kabouters en trollen, kikkers, padden en hazen. Elk verhaal had zo zijn eigen elementen. Volks-

verhalen spelen vooral in een plattelands-samenleving, waar men altijd te maken had met de onvoorspelbare elementen en ook vaak onverklaarbare spelingen van de natuur. In de overgang van plattelands-samenleving naar het industriële tijdperk zijn veel verhalen verloren gegaan, maar ook velen zijn opgetekend.

Heksen anno 2005

De mensen die thans nog in heksen geloven, houden zich vooral bezig met "wicca" oftewel heksenwijsheid uit boeken die in de negentiende eeuw zijn geschreven. Deze

Apeldoornse 'Oranje Compagnie' trekt op naar Deventer

In de Franse tijd, begin negentiende eeuw, was Deventer door Franse troepen bezet, hetgeen de gemeente Apeldoorn zeer benauwde, omdat de mogelijkheid bestond dat deze troepen strooptochten zouden ondernemen in het dorp en omgeving. Dit bracht luitenant-generaal van Kinsbergen ertoe om een vrijwilligerskorps op te richten. Dit korps kon in geval van nood gewapenderhand optreden tegen mogelijke aanvallen. In een schrijven aan het gemeentebestuur stelde hij voor "twee compagnieën te formeren, een voor Apeldoorn en een voor het Loo, onder de naam Oranje Compagnieën". Wie een geweer had moest met geweer, kruid, kogel of hagel komen. Wie geen geweer had kon met een revolver komen. De lieden die niet in het bezit waren van een vuurwapen konden komen met een goede gavel of greep met scherp gemaakte punten. De manschappen moest op het hart

vormen van rituele magie hebben echter weinig tot niets te maken met het oude volksgeloof zoals dat gemeengoed was op het platteland in Nederland en daarbuiten. Die magische wereld behoort definitief tot het verleden of is verworden tot folklore en "spannende" wandelroutes.

Het magisch universum, zoals dat in deze inleiding besproken werd geeft ons een kijk op denken en handelen van mensen in een plattelandssamenleving welke tot kort geleden bestaan heeft.

Al met al was het dankzij het betoog van de heer Schlüters een boeiende avond.

door J. Lubberts

worden gedrukt dat ze geen moed in de geneverfles moesten zoeken, maar zich in tegendeel, als brave oude Geldersen, zich van haar plicht onder Godes zegeningen moesten kwijten. Zowel in het dorp Apeldoorn als in de buurtschap het Loo werd een Oranje Compagnie opgericht, respectievelijk onder bevel van A.H. ten Hoove en J. ten Hoove als kapiteins-compagnies-commandant. Burgemeester J.C. van Lichtenberg werd aangesteld als chef over het korps. Zijn titel luidde majoor. Achteraf bleken de vuurwapens niet in beste staat te verkeren.

Op 6 januari 1814 klonk de alarmtrom over Apeldoorn. De burgemeester riep de Apeldoornse Compagnie onder de wapenen. Hij gaf de kapitein - A.H. ten Hove - opdracht een serieuze verkenning te doen in de richting Deventer. Hij moest tot de

omgeving van herberg de Zwaan op Teuge gaan. Mocht hij zwakke vijandelijke troepen tegen komen dan moest hij die aanvalen, voor sterkere afdelingen moest hij in goede orde terugtrekken. Aan deze tocht namen tachtig schutters deel en vier tamboers. Vervolgens waren er vijf personen die als luitenant fungeerden, een sergeant-majoor en drie onderofficieren complementeerden het geheel. Op tweehonderd meter voor de troep marcheerde een voorhoede van zes man, onder leiding van een luitenant, met geveld geweer en overgehaalde hanen.

Bij herberg de Zwaan aangekomen kregen ze bericht dat het dorp Twello was bezet

Jan Hendrik van Kinsbergen (1735-1819), destijds bewoner van het bekende Apeldoornse landgoed Welgelegen. Van Kinsbergen was Oranjeklant maar ook een filantroop voor het dorp Apeldoorn. Zieken, armen en wezen konden op zijn steun rekenen.

door een afdeling Pruisen. Men hield "krijgsraad" en besloot met "unanieme stemme" naar Twello te gaan en met de Pruisische militairen op te trekken. Luitenant Landaal en onder-officier Buurman verzochten om gewichtige reden verlof om naar Apeldoorn terug te keren. Dat werd toegestaan. Met kapitein Ten Hove aan het hoofd marcheerde men richting Twello.

In het dorp gekomen bleken de Pruisen het voornemen te hebben de sluitingslijn rond Deventer dichter bij de stad te leggen. Ten Hoove besloot met zijn detachement deel te nemen aan deze voorwaartse beweging. De burgemeester van Twello rijkte de Apeldoorners "biljetten van logement" uit. Nu kreeg plotseling luitenant Zevenhuizen ook zeer gewichtige reden om naar huis te gaan. Hij kreeg daartoe verlof en verdween richting Apeldoorn. De Apeldoornse manschappen werden in twee detachementen verdeeld. Het ene trok naar de Biel, een boerderij aan de dijk even ten zuiden van het Schol; het andere nam stelling bij de Vollehand aan de dijk naar Terwolde. Tevens ging een aantal manschappen mee met een enkele Pruis om gezamenlijk stelling te nemen bij de buitenplaats het Zand. Nauwelijks hadden de bondgenoten hun stelling betrokken of de Fransen deden een uitval. Voor deze druk uit de vesting Deventer moesten de slecht uitgeruste Apeldoorners en de slechts ten dele geoffende Pruisen terugtrekken. De beide uitgezonden troepen trokken op eigen gelegenheid naar Apeldoorn terug. Er waren geen doden of gewonden te betreuren.

In zijn uitvoerig rapport aan de burgemeester verklaarde de commandant van de Oranje

Compagnie zich over de goede geest en de gewilligheid en de trouwe aan de gegeven bevelen. Hij beklagde zich over de slechte wapenrusting van zijn manschappen. Nog geen derde deel was voorzien van een geweer en "deze nog zeer slecht daar bijna geen schot mee te doen was". Bovendien bedroeg het aantal patronen per schutter niet

meer dan twee. Het grootste gedeelte had slechts een hooivork tot zijn beschikking. Van een militaire aktie van de in Deventer gelegen troepen tegen Apeldoorn was niets gekomen. Misschien hebben de Deventer troepen bij hun uitval de conclusie getrokken dat een tocht naar Apeldoorn te riskant zou zijn.

Processen-verbaal uit het verleden

In 1883 maakt veldwachter Van Dommelen uit Voorst onderstaand proces-verbaal

op. Het verhaal spreekt voor zich...

Op Woensdag den 26. December 1883 des avonds om 9 uur Verklaamt de Staat van Dommelen gemeente en bevelvoerder zijn veldwachter van en waarnemend te Voorst, dat graven Dommelen (1883) overmannen woonachtig te Voorst, is door de wooning van den tijden van den tapper Walter Dommelen te Voorst met een karretje bespinnen met een paard en op het stiltoeren heeft hij op een vergaan de wijze zijn paard mishandelt, naar gescheiden personen de hand van spraken maar die hand van hem ook weg klappen toe krijgen, van dat ik gewoond per 1000 en van onder houder heb en mijn ten antwoord gaaf als jij met die bank zij de muur dan zie je eigen dood dat is een paard uit te vervolgen en met klappen moet hij goed worden ik kan ze zo fit beste klaar spelen, en heb ik hier van op gemaakt dit proces verbaal op den bed bij den aanvang mijner bestiering afgelegd.

J. van Dommelen